

Med sina romankaraktärer har Moberg skapat en bild av att alla utvandrare lämnade Sverige i familjegrupper i hopp om en bättre framtid som bönder i Amerika. Det stämmer i hög grad in på åren mellan 1850 och 1880, men i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet såg det annorlunda ut. Och det var då de flesta utvandrarerna, både män och kvinnor, lämnade Sverige.

Över en miljon svenskar utvandrade till Nordamerika mellan 1845 och 1930. Orsakerna bakom utvandring brukar inordnas i den så kallade push-pull-modellen. Till de påskjutande faktorerna hör överbefolkning, brist på odlingsmark, religiöst förtryck, bristande personlig frihet, politisk konservatism, relativt få arbetstillfällen, allmän värnplikt – samt en mängd olika personliga skäl. På listan över lockande faktorer finns överflödet av odlingsmark (billig, nästan gratis till följd av 1862 års jordförvärvslag (American Homestead Act), religionsfrihet, ett demokratiskt politiskt system, bättre tillgång på eller mer välbetalda jobb, ingen allmän värnplikt, anonymitet med mera.

Flera av dessa fördelar illustreras genom de viktigaste karaktärerna i Vilhelm Mobergs epos om Amerikaemigranterna (*Utvandrarna*, *Invandrarna*, *Nybyggarna* och *Sista brevet till Sverige*), den frustrerade jordbrukaren Karl-Oskar Nilsson, hans hörsamma hustru Kristina, väckelsepredikanten Daniel Andreasson, den prostituerade Ulrika, drömmaren Robert och hans enfaldige följeslagare Arvid.

Lika viktiga var faktorerna som underlättade utvandringen, till exempel utvecklingen av reguljär transatlantisk passagerartrafik, järnvägsbyggandet och det arbete som migrationsagenter utförde på uppdrag av amerikanska delstater, landkompanier och järnvägsföretag för att locka emigranter. Flödet av brev, pengar och (ofta) förskottsbetalda biljetter från immigranter i USA till släktingar hemma i Sverige var också viktigt.

Betydelsen av alla dessa faktorer förändrades under årens lopp. Till exempel påverkades migrationen av minskad tillgång på billig mark, konjunktursvängningar i Sverige och USA, avsiktlig manipulation av den transatlantiska sjöfartens biljettpriser, en gradvis demokratisering av det svenska politiska systemet, samt den tilltagande industrialiseringen i Sverige. Vilka invånargrupper som utvandrade varierade också med tiden. I början av 1900-talet drömde de flesta svenska utvandrarerna om att få ett välavlönat jobb i någon av USA:s snabbt växande industristäder.

Hur upplevde då invandraren ankomsten till Amerika? De allra flesta immigranterna anlände till New York och de hamnade i en av två anläggningar – Castle Garden eller Ellis Island. Castle Garden (som i dag heter Fort Clinton) ligger på Manhattans sydspets och var den huvudsakliga ankomstterminalen för immigranter mellan åren 1855 och 1890. Man uppskattar att någonstans mellan åtta och tolv miljoner immigranter passerade genom den, stora delar av registren från Castle Garden gick förlorade i en brand.

Ellis Island, strax utanför Manhattans sydspets, nära Frihetsstatyn, kom i bruk efter att Castle Garden slutat användas. Denna anläggning utnyttjades mellan åren 1892 och 1954. Under terminalens 62-åriga historia passerade över hundra miljoner immigranter genom dess salar.

För de allra flesta nyanlända var proceduren föga omfattande. Enligt vittnesmål var den mellan tre och fem timmar lång och utgjordes till största delen av köande. Vanligen fördes immigranterna och deras bagage med pråmar från ankomsthavnen till Ellis Island. Bagaget kontrollerades och immigrantens handlingar granskades i "Inskrivningsrummet". Alla immigranter fick genomgå en enkel hälsokontroll. Myndigheterna letade efter personer som exempelvis var blinda, mentalsjuka eller misstänktes bära på en smittsam sjukdom.

De sistnämnda sattes i karantän, medan sjuka människor lades in på sjukhus. Om det fanns några frågetecken kring en person kunde han eller hon få tillbringa flera dagar i någon av öns sovsalar.

Alla nyanlända fick svara på 29 frågor. Syftet med frågorna var att säkerställa att invandraren hade de utresehandlingar från hemlandet som krävdes, en summa pengar som täckte de första utgifterna, ett sätt att försörja sig och något som visade på en slutdestination eller ett färdbevis för en fortsatt resa. Majoriteten av de nyanlända passerade utan problem genom Castle Garden eller Ellis Island och transporterades sedan till det som i dag är Battery Park på södra Manhattan. En mindre andel nyanlända skickades tillbaka till hemlandet, främst personer som hade tvivelaktiga dokument, som inte hade någon i USA som kunde fungera som garant eller kontaktperson, som hade allvarliga hälsoproblem eller var tidigare straffade. Dessa hemvändare utgjorde cirka två procent av dem som anlände till Ellis Island. En intressant myt är den att många nyanlända skulle ha bytt namn på Ellis Island eller att deras namn förvanskades av personal på anläggningen som inte förstod vad de sa. Så var det inte. Utresehandlingar från ursprungslandet och skeppsdokument med rätt

stavning av immigrantens namn var obligatoriska och det fanns alltid tolkar på plats. Kommunikationen var helt oproblematiske för de allra flesta.

Namnändringar gjordes sannolikt antingen före avresan från hemlandet eller en tid efter ankomsten till USA.

Båda mottagningsanläggningarna är i dag klassade som historiskt betydelsefulla platser och förvaltas av National Park Service, som entusiastiskt förmedlar historien om den stora migrationen. På Ellis Island finns också viktiga immigrationsdatabaser med information om människorna som passerade genom anläggningen, som även fungerar som forskningscentrum. Båda dessa förteckningar är sökbara via Internet (se faktabox).

En hel del svenska immigranter blev kvar i New York-området, men de flesta fortsatte till andra platser. Hur man tog sig vidare varierade under årens lopp. I det tidiga skedet av den svenska immigrationen, i slutet av 1840-talet, var det ont om järnvägar. Reste gjorde man då med vagn, kanalbåt, flodbåt – eller så tog man sig helt enkelt fram till fots eller till häst. När den stora strömmen av svenska utvandrare ebbade ut omkring 1930 var järnvägen det främsta transportmedlet.

Under immigrationens höjdpunkt, runt 1890, kunde en typisk resebeskrivning innefatta en cirka 150 mil lång tågresa till Chicago och därefter ytterligare en tågresa, 65–100 mil lång, till någon av svenskbygderna i Mellanvästern som Saint Paul eller Minneapolis i Minnesota eller Omaha i Nebraska. Vid det laget tog vissa även tåget över hela kontinenten, så långt som 330 mil, till Seattle i Washington, Portland i Oregon eller San Francisco i Kalifornien.

Många byggde nya hus på mark som de antingen köpte eller förvärvade i enlighet med American Homestead Act, i synnerhet mellan cirka 1850 och 1890. Det kunde vara i landsbygdsområden i Mellanvästern (Illinois, Wisconsin, Iowa, Nebraska, Minnesota, North Dakota eller South Dakota) eller i nordvästra USA (Washington eller Oregon). En allt större andel av immigranterna slog sig dock ner i de framväxande städerna i dessa delar av landet.

Chicago hade den största svenska befolkningsgruppen av alla städer i USA. Andra platser med många svenskar var Worcester i Massachusetts, Jamestown i New York, Rock Island och Moline i Illinois, Minneapolis, Saint Paul och Duluth i Minnesota, Omaha i Nebraska, Seattle och Tacoma i Washington, Portland i Oregon, och San Francisco i Kalifornien.

Varför slog sig så många svenskar ner på dessa platser? Det var inte för att de påminde om Sverige, även om vissa platser faktiskt råkar göra det. Under åtminstone en period var tidpunkten den avgörande faktorn. Nordamerikas gränsland flyttades steg för steg västerut över kontinenten. De tidiga svenska utvandrarerna, som anlände i slutet av 1840-talet och i början av 1850-talet, kom då gränsen hade nått ungefär till Mississippifloden.

Ett litet antal immigranter upprättade kolonier (mestadels på landsbygden och med jordbruk som bas) i västra Illinois, sydöstra Wisconsin, sydöstra och mellersta Iowa samt östra delen av mellersta Minnesota. Dessa kolonier fungerade som "magneter" för senare immigranter. Ofta upprättades en ny "dotterkoloni" längre västerut när den tidiga kolonin inte kunde försörja mer folk. I vissa fall utvecklades "kedjor" av kolonier som kan spåras till ett relativt litet ursprungsområde i Sverige. Även de större och mindre städerna längs dessa kedjor, och städerna längs transportvägarna till dem, blev centrum för kolonier. I både landsbygds- och stadskolonierna var det vanligt att ett område eller ett kvarter blev i princip "helsvenskt". I Chicago kallades en sådan stadsdel "Andersonville", medan ett område i Saint Paul var känt som "Swede Hollow".

Oavsett var de slog sig ner var svenskarna oftast nyanlända och betraktades därför som utomstående i det etablerade samhället där de bodde. Liksom fallet är med invandrare nästan överallt uppstod stereotypa bilder av dem – både positiva och negativa – och det hände att svenskarna förlöjligades och förringades.

Den positiva sidan var att svenskar betraktades som renliga, gudfruktiga, ärliga och arbetsamma. De svenska flickornas höga arbetsmoral och goda kunskaper gjorde att de i många fall var eftersökta som husor. James J Hill, entreprenören som anlade Great Northern Railroad, som förbinder Minnesota med nordvästra USA, lär ha sagt: "Ge mig bara snus, whisky och svenskar, så kan jag bygga en järnväg till helvetet." Negativa fördomar om svenskarna var att de var lata och trögtänkta suputer. I konjunktursvackor anklagades svenskarna för att ta jobb från icke-immigranter. Det nedsättande uttrycket "*dumb Swede*" användes ofta, kanske inte för att de svenska immigranterna ansågs vara dumma, utan för att de inte talade engelska.

De fyra exempel på svenska utvandrarer som porträtteras i anslutning till denna artikel – en väktare i en småstad, en framgångsrik tidnings- och affärsman, en

bondhustru och en arbetskraftsinvandrare – ger inte hela bilden av vad de svenskar som begav sig till Amerika fick uppleva. Många av dem blev jordbrukare, medan andra blev skogsarbetare, gruvarbetare, hantverkare, grovarbetare, fabriksarbetare, butiksinnehavare, lärare, präster, läkare, sjuksköterskor, advokater, journalister, författare, underhållare, politiker med mera. En del klarade sig riktigt bra.

Några blev oerhört framgångsrika. Vissa misslyckades totalt. Det finns väldigt många sorgliga historier. Några av dem skildras i Vilhelm Mobergs faktabok *Den okända släkten* (1950).

För många emigranter påminde tillvaron i USA på vissa sätt ganska mycket om livet i Sverige. Det gäller i synnerhet dem som utvandrade relativt sent, efter 1880. I och med att befolkningstrycket i Sverige lättade och jordbruket i allt högre grad mekaniserades förbättrades möjligheterna att överleva och rentav få ett gott liv som bonde.

Samtidigt blev det alltmer lockande att stanna kvar i Sverige när antalet arbetstillfällen utanför jordbruket ökade i takt med den tilltagande industrialiseringen och att arbetsvillkoren och lönerna förbättrades. Att det svenska samhället demokratiserades, fackföreningar bildades, religionsfrihet infördes och utbildningsmöjligheterna blev större var ytterligare bidragande faktorer. Omvänt ledde den minskade tillgången på billig eller gratis mark, minskande löneskillnader mellan Sverige och USA, amerikanska antiimmigrationslagar och så småningom den stora depressionen till att svenskarnas intresse för Amerika minskade. Det är också viktigt att komma ihåg att utvandringen till Amerika ingick i ett större sammanhang av folkförflyttningar som omfattade intern migration från landsbygden till städerna, utvandring till andra delar av Europa och andra delar av världen, återflyttning (bland annat återflyttningen till Sverige av kanske 20 procent av emigranterna) samt tillfällig arbetskraftsutvandring.

En granskning av de många aspekterna av 1800- och 1900-talets stora utvandring från Sverige ger oss många viktiga lärdomar. För det första hjälper den oss att förstå vår historia, hur Sverige var under denna period och hur Sverige har utvecklats under de två senaste århundradena. För det andra kan den underlätta vår egen släktforskning. Det finns inte många släkter i Sverige utan emigranter.

Dessutom finns det mycket i denna historia som hjälper oss att förstå invandrarna i dagens Sverige. De bakomliggande orsakerna till det inflöde som Sverige har upplevt sedan cirka 1960 är till stor del desamma som de som motiverade de svenska migranterna. Och deras erfarenheter av bosättning, sysselsättning, kritik, anpassning och assimilation är slående lika.

Fakta

Forskning kring utvandringen

Historien om den svenska utvandringen till Amerika engagerar akademiker, lekmän och släktforskare i både Sverige och USA. Uppsatser på universitetsnivå, program på emigrantcentrum i Växjö och Karlstad, studiecirkelar samt en strid ström av publikationer är några bevis för detta långvariga intresse.

Det framgår också av utgivningen av akademikers och lekmäns verk, samt av kurser i svensk eller skandinavisk migration som ges på flera universitet och högskolor runtom i USA. Exempel på detta är Swenson Swedish Immigration Research Center vid Augustana College, och publikationer som *Swedish-American Historical Quarterly* (som nu är inne på sitt 51:a år) och *Swedish-American Genealogist*.

Det finns även stort intresse för många av de aktiviteter som ordnas av organisationer som American Swedish Institute i Minneapolis i Minnesota, Nordic Heritage Museum i

Seattle i Washington och American Swedish Historical Museum i Philadelphia i Pennsylvania. Den sistnämnda är främst inriktad på den svenska kolonin Nya Sverige, som grundades 1638, samt på kolonialtiden.

Släktsökning på nätet

I För den som vill forska efter egna Amerika-släktingar finns några lämpliga hemsidor:

Castle Garden www.castlegarden.org

Ellis Island www.ellisland.org

Rötter En nättidning som ges ut av Sveriges Släktforskarförbund.
www.rotter.se/emigrant.htm

Byron J Nordstrom är professor emeritus i skandinavisk historia och undervisade tidigare vid Gustavus Adolphus College, Saint Peter, Minnesota, USA.

Översättning av Ole Andersson.

Att läsa *Svenskamerikanskt: människor och förhållanden i Svensk-Amerika* (1990) av Ulf Beijbom. *Swedes in the Twin Cities. Immigrant Life and Minnesota's Urban Frontier* (2001) av Philip J Anderson och Dag Blanck (red). *I Go to America. Swedish American Women and the Life of Mina Anderson* (2009) av Joy Lintelman.

Publicerad i **Populär Historia 4/2010**